

Др. Жарко Гавриловић

ВЕРА И ЊЕНИ СУРОГАТИ

Приступ

Ми често употребљавамо реч вера, спонтано и намерно, без упштања у сложеност њеног значења. Тако, на пример, ми кажемо нашем саговорнику: верујем вам, јер верујемо у његову искреност, оданост, верност, затим често кажемо да верујемо у себе, у своје снаге, у своје знање пред испит, онда кажемо да верујемо да ће то и то бити, да је то и то било, иако ми нисмо били очевици тога, а, напоследку кажемо да верујемо у Бога, у духовни свет који је изван и изнад домашаја чула и емпиријског знања. У овим тим употребним случајевима реч вера има различито значење. Па шта је вера? Да ли је вера способност, стање или резултата те способности, циљ или средство нашег духа?

Етимолошко значење

Ајнштајн сматра, сасвим оправдано, да је формулисање проблема понекад важно као и решење његово.

Проблем етимолошког значења речи вера јесте комплексан, слојевит израз чије значење зависи од културног успона једног човека или народа, од психичке конституције, мотивације, чак и од преокупације људског духа. Различити људи у различитим временима и код различитих народа давали су различите одговоре на питање шта је вера.

У Старом завету присутна су два корена за реч вера. Јеврејска реч *аман* (амин) употребљен за реч вера изражава представу сигурности и уверености да је нешто тако као што се подразумева, чему су еквивалентни грчки изрази *ἐπίς, ἐπίξω, πέποιθα*, као и латински (Вулгата) *spes, spesare, confido*, с једне стране, и јеврејска реч батах којој одговарају грчке речи *πίστις, πιστεύω, ἀλήθεια*, као и латинске (Вулгата) *fides, credere, veritas* са конотацијом обезбеђеност, поверење, поуздање.¹ Реч вера (faith — comp. V Мој. 32:21) у библијско рабинској и јудејској литератури не означава веровање у догматском

¹ Sr. Словарь Библийского Богословия под редакциј Ксавье Леон-Дюфура и др., Брюссель, 1974, стр. 116.

смислу речи, већ а) пасивне форме „*ne'etan*” што значи „онај коме се може веровати”, „поверљив, (ср. V Мој. 32:4), односно „Бог који је веран” („*emunah*”), који је „истина” (ср. Пс. 36:6; Пров. 22:6; 28:20), али истовремено значи човека који је веран, поверљив (ср. Јер. 7:28) и, с друге стране, б) сигурност, увереност поверења у Бога (и његове речи) (ср. Хаб. 2:4; ген. 15:5; „Верујте Господу Богу своме и бићете јаки” — II Днев. 20:20; „Верујте у Господа Бога свога и ви ћете се утврдити” — Ис. 7:9).²

Јеврејска реч МН и класична грчка реч *pistis* — πιστευει са значењем: поверовати, усвојити, признати имају слично значење.³ Неверовати, сагласно етимолошком значењу јеврејске речи „*aman*” (веровати), значи не казати Богу „амин”, одрећи везу коју Бог хоће и именица вера („*emunah*”), као и друге форме које потичу из корена МН у ствари, значе поверовати, веровати, бити уверен, користе се и за Бога и за човека у Старом завету (Ген. 15:6; Деут. 32:4; Пров. 20:6; Јов 4:18), те се разликују од новозаветне вере (ср. Јов. 3:18).⁴ У Старом завету реч вера, у смислу догматског веровања, не постоји,⁵ а тек у средњем веку јеврејска реч *аман*х прелази у реч *емуна*х и добија догматско значење,⁶ то јест веровање које је догматски формулисано а што се изражава са грчком речју πιστεω и латинске *credo*.

Према томе, реч вера (јевр. „*аман*ах”, грчки πιστις латински *fides*, *fiducia*, енглески *faith*) значе и једно и друго: веру као способност духа и веровање као систем догми, иако суштински она значи поверење, поуздање.⁷ Она се, дакле, користи у сва три значења: епистемолошком, и колоквијалном, и теолошком као уверење, поверење и веровање.

У Старом завету термин вера се не среће често па и онда са значењем: поверење и наде у Бога, чекање на Бога. Тако се за Аврама каже: „И верова Авраам Богу, и Он прими то за правду” (I Мој. 15:6), за народ израиљски: „И народ верова...” (II Мој. 4:31), итд. Тај термин вера у Старом Завету је чисто поверење, без икакве дилеме око сигурности или ауторитативности. Међу тим, вера и људи који верују се уважавају и поштују за разлику од оних који немају вере — „*mehusare amanah*” и оних који имају мало вере — „*beshallah* — ὀλιγοπιστοί (ср. Мат. 6:30) који се, чак, омаловажавају и прекоревају.⁵ У Новом Завету реч вера се чешће среће (ср. Јов. 4:42; 11:45; 20:29; II Кор. 5:7; Јовр. 11:1—27; Римљ. 4:18; I Тим. 4:3), и то углавном као способност и потреба да се верује, док се речи неверје и безбожност мање срећу. Истина, термин вера у Новом Завету има извештан ослонац на догађаје у Старом Завету који су били предмет вере, а збили су се у Новом Завету и појави Господа Христа (Јов. 3:19; I Петр. 3:15; 1:21)

² Sr. *The Jewish Encyclopedia* (in XII Vols.), New York—London: Funk and Wagnalls Company, 1916 (*On Faith*), vol V, str. 326.

³ Sr. *Belief, Language and Experience* by Rodney Needham, Oxford: Basil Blackwell, 1972, str. 42.

⁴ Sr. *Словарь Библейского Богословия*, str. 663.

⁵ Sr. *Encyclopedia Judaica* (in XVI Vols.), Jerusalem: Encyclopedia Judaica, 1971, str. 429.

⁶ Sr. *Ibid.*, o. c., str. 429.

— Реч *pistis* користи се, посебно у синоптичким јеванђељима, као израз личног односа са Богом и акт убеђења (Ср. Мат. 8:10; 9:22; Лк. 7:9.50; 8:48; 17:19; 18:42; Мк. 5:34; 10:52; Мат. 15:28), пуно поверење у божанство Господа Христа (Лк. 18:8; Мт. 8:10; Лк. 8:25; Мк. 4:40; Лк. 22:32; 17:5; Мт. 17:20; 21:21).

У сваком случају Стари Завет је школа за стицање вере јер смо, пре него што је вера у Господа Христа дошла, чувани под законом (ср. Гал. 3:23—26) „Али прије доласка вјере бисмо под законом чувани и затворени за вјеру која се имала открити. Тако нам закон постаде васпитач за Христа, да би се вјером оправдали; а када дође вјера, више нисмо под васпитачем. Јер сте сви синови Божији вјером у Христа Исуса“. У Новом Завету кристалише се и нова терминологија вере — вера као средство примања Божијег отпрковења и целокупне економије спасења (ср. Јевр. 11:1—40). Фидеистичко учење св. ап. Павла о вери као правдању, интелектуалистичко учење св. ап. Јакова о оправдању вером кроз дела и учења св. ап. Петра о две компоненте веровања: усвајању и поверењу, налазимо у Новом Завету где термин *вера* обухвата три компоненте:

- 1) пуно интелектуално усвајање откривене истине и спасења,
- 2) приврженост истини и Христу тако усвојеном, и
- 3) апсолутно ексклузивно поверење у икупитељско дело Господа Христа у спасењу човека.⁷

У хришћанској терминологији реч *вера* се користи, углавном, у два смера:

1) *Објективном* — усвајање истине која се налази у хришћанском веровању (правилима васељених сабора, у учењу светих отаца и признатих учитеља цркве, а изнад свега у Светом писму и светом предању). Ова вера технички је позната као „вера која се верује“ у (*fides quae creditur*) и

2) *субјективна вера* једна од три теолошке врлине (вера, нада и љубав, ср. I Кор. 13:13), која је потврдан одговор од стране човека у вези божанске истине познате као „вере којом се веровање постиже“ (*fides qua creditur*).⁸ У овом последњем случају вера је природан, а не природан акт.

И св. Јован Дамаскин дефинише веру као способност у истинитост откривеног учења, веру која се добија преко слушања (Ср. Римљ. 10:17) и веру као чврсто уверење у Божја обећања — вера која је основ свега чему се надамо и потврда онога што не видимо (ср. Јевр. 11:1). Прва вера је дело нашег духа, а друга — дар Светог Духа.

Ми немамо толико времена да се дуже задржавамо на етимолошком значењу термина вере.

⁷ Ср. *The Cyclopaedia of Biblical, Theological and Ecclesiastical Literature* by the Rev. John McClintock, D. D. and James Strong, S. T. D. (in X Vols), New York: Arms Press, 1969, том III, стр. 455.

⁸ Ср. *The Oxford Dictionary of Christian Church*, Ed. by F. L. Cross, London: Oxford Univ. Press, New York—Toronto, 1957, стр. 491.

РАЗЛОГ ВЕРОВАЊА

Шта је вера: способност духа да усваја оно у шта се верује, или, поверење у истинитост онога што се верује?

Да ли човек верује зато што не разуме то што верује или верује да би разумев? Овде су присутне, како Паскал мисли, две крајности у вери: искључити разум и ослањати се искључиво на разум.⁹ Једни се труде да разумеју оно што верују, други да верују оно што не разумеју. Тако, на пример, Тертулијан (160—225) говорећи о Распећу каже: „*credo quia absurdum*” (Верујем јер је апсурдно),¹⁰ а смисао његових речи јесте: „То је вероватно јер је апсурдно; тачно јер је немогуће”.¹⁰ Блажени Августин сматра, обротно, „Верујемо да можемо знати; не знамо да бисмо веровали” (*Credimus, ut cognoscamus; non cognoscimus, ut credamus*),¹¹ што је Анзелмо Кентерберијски касније формулисао овако: „Не тежим разумети да узмогнем веровати, већ верујем зато да разумем” (*Non quaero intelligere ut credam, sed credo ut intelligere*).¹¹ Тако су принципи веровања: *credo quia absurdum* и *credo ut intelligam* супротстављени један другом: веровање противно очекивању и веровање да би се очекивано остварило. Тако је Авраам веровао противно надању „Кад није било никакве наде он се надом поверова да ће бити отац многим народима” (Римљ. 4:18), а вера капетана из Капернаума била је у складу очекивања (Ср. Мат. 8:13).

Вера није само вера у могуће него врло често вера у немогуће, очекивање чудесног расплета догађаја у коме ће се наша вера, природно или натприродно, потврдити. Сетимо се речи које Спаситељ упућује ученицима: „Ако имате вјере колико зрно горушично, рећи ћете гори овој: пређи одавде тамо, и пређи ће, и ништа вам неће бити немогуће” (Мат. 17:20). Стога се може рећи да принципи Тертулијанов: *Credo quia absurdum*, Анзелмов: *Credo ut intelligam*, као и Беквитов: *Inteligo ut credam* (Знам да бих веровао) имају додирних тачака.¹² Унамуно прекраја Тертулијанову максиму: *Credo quia absurdum* у своју: *Credo quia consolans* (верујем јер је утешно),¹³ као што је то Беквит учинио са Анзелмовом девизом,¹² јер вера, заиста, доноси утеху живота.

Дефиниција вере

Веровати само могуће није вера него спекулација, будући да је вера највећи ризик који човек предузима, ризик у коме човек жртвује све оно што има, да би стекао оно за чим жуди. Вера, у себи, има илогичног предосећања да ће се збити немогуће, јер је вера поверење

⁹ Блез Паскал, Мисли, прев. јеромонах Хризостом, Београд, 1946, стр. 62.

¹⁰ *Nav. Latinski citati*, Skupio i preveo Albin Vilhar, Novi Sad: Matica Srpska, 1973, str. 61; ср. *The Encyclopedia Americana*, том X str. 848.

¹¹ Nav. O. Teofil Harpin, Mostar: Hrvatska tiskara franjevačke provincije, 1918, str. 18.

¹² Sr. *The Idea of God, Historical, Critical, Constrictive* by Clarence Augustine Beckwith, London: Macmillan and Co., 1923, str. 304, 306.

¹³ Migel de Unamuno, *O tragičnom osećanju života*, прев. Olga Košutić, Београд: Kultura, 1967, str. 85.

без доказа. Међутим вера у немогуће није као неки чек без покрића, јер се догађаји могу одиграти у свету по неком другом, вишем реду од онога који очекујемо. Вера се не оптерећује доказивањем истинитости онога на шта се односи. Човек верује да би се једном уверио да је био у праву. Вера је подвиг у коме разум мора да замре да би, оплемењен вером, сагледао ове, са једног вишег аспекта, са аспекта бесмртности и вечности. Вера је, сама по себи и сама за себе, достојна свога признања.

Вера само привидно изгледа да је једрење у празно, отворено, пошто она жели вечно, бесконачно и када то уочи она постаје уверење у коме границе знања прерастају у границе знања вишег ступња. То није више „служење Богу непознатом“, јер знање и вера више ниоу у сукобу, разум је помирен са срцем и човек осећа мир и спокојство. То је боготкривена истина. То више није само једрење у празно, отворено, бесконачно него ход по чврстом, сигурном и становитом. То више није Тертулијаново *Credo quia absurdum*, нити Анзелмово *Credo ut intelligam* већ знам и верујем. Само онај који види невидљиво може да верује у немогуће. Само онај који притући свој телесни вид може вером — духовним видом — да види невиђено. Господ Христос није рекао апостолу Томи: блажени су они који видеше па вероваше него „... блажени који не виђеше а вјероваше“ (Јов. 20:29).

Верујемо не против доказа него где немамо доказа, то јест без доказа да је оно у шта верујемо истинито. Вера је веровање без доказивања, поклањање поверења унапред, нека интуиција духа која нас вуче напред да духовно сагледамо невиђено, да успоставимо духовни мост између виђеног и невиђеног. Ако вера тражи доказе за саму себе, она није далеко од рационалне (методолошке) сумње. Вера је духовна мапа помоћу које се ми оријентишемо у бездану простора и времена који нас гута спреда и позади, одозго и одоздо. Вера је у самој себи поуздање, увереност своје тачности, али објективно када одговара стварности, она је истинита а када не погађа стварност, она је самообмана. Отуда, понекад верујемо зато што имамо довољно разлога, за то, али и онда када немамо никаквих разлога да тако верујемо.

Вера и предмет вере нису идентични ентитети. Вера је пут од верујућег до предмета вере, зрачак светлости духа од видљивог до невидљивог. Апостол Павле каже: „Вјера је основ свега чему се надамо, потврда ствари невидљивих“. (Јевр: 11:1). Вера је буктиња зажегнута у нашем духу да бисмо видели оно што, из различитих разлога, није доступно нашим чулима. Она је натприродна способност, Божији дар, коју човек поседује. И као што је знање вера у разуму, то је вера знање духа, знање у срцу.

Вера је императивна, како то примећује Фојербах,¹⁴ јер ми верујемо без доказа иако, надамо се, не мимо доказа, а ниуком случају против доказа. Вредност вере и лежи баш у томе што она верује без доказа, верује не видевши, по речи Спаситељевој „Благо онима који не видеше а вероваше“. Вера не пита зашто се верује, јер се њоме поклања поверење унапред без проверавања. Вера је став према да-

¹⁴ Sr. The Essence of Christianity by Ludwig Feuerbach, tr. by Marian Evans, London: Trübner Co., 1881, str. 252.

том. Она изражава собом унутрашње богаство света који се види духом без очију, света који је изван чула иако не против чулног света. Вера је манир духа којим се невидљива страна стварности пресељава у човеков дух. Она је урођена способност човековог духа којом признајемо да постоји оно што је предмет нашег личног уверења.

Вера није гаранција стварности већ њено прихватање без гаранције. У њој ми одлучујемо за оно што верујемо да не доводимо у питање, он је једна посебна врста познавања и без гледања — сазнање срцем. У вери верник види са довољном сигурношћу оно у што је убеђен, што даје смисао и важност његовом животу, што повезује оновремено и оновремено, чулно и натчулно, материјално и духовно.

Вера осветљава нешто, али га не показује јасно. Верујући човек види оно што каже да верује као кроз огледало, као одсјај стварности, као ехо вечности, види он што његове речи објављују само утолико колико је отворен према томе што верује и оно што верује даје му снаге, зависно од реципроцитета његове вере, да се отвори према ономе што верује.

Различити људи у различитим народима и временима давали су различите одговоре на питање шта је вера. Тако, на пример, св. Тихон Задонски каже: „Вера је оно што не видимо или умом не постижемо али верујемо да је тако... Јер ако бисмо умом постизали, не би нам била потребна вера. Вера је баш потребна тамо где наш ум не постиже...”¹⁵ Пол Филип дефинише веру као стање бића које је крајње заинтересовано за нешто што га се тиче.¹⁶ За многе вера је стање човековог духа, то је способност да се комуницира са светом који је изван домаћаја наших чула. Ладријер каже: „Вера је искуство”,¹⁷ за Декарта вера је концепција чистог и свесног ума у његовој акцији са спољњим светом.¹⁸ И тако „Шлајермакер је назвао веру осећањем потпуне зависности. Хавелок Елис ју је назвао „интуиција о вези са светом”. Џилберт Муреј је рекао да је то „оно што нас доводи у везу са великим силама овога света”. Шпенглер ју је описао као „проживљену и доживљену метафизику, управо као нешто што се не може замислити као извесно, нешто што је природно као чиниеница, нешто као несадања, али истинити живот који представља постојање у свету”. Професор Шотвел сматра да није „ништа друго до покорвање тајанствености”. Иврет Дин Мартин означаје је као „символично поштовање тајанствености”. Рајнак ју је означио као „збир сумњи које нас спречавају да слободно употребимо своје способности”.¹⁹ Вера је оно што се усваја и што се не доводи у питање. Тако, напред цитирани Ладријер каже: „Вера је јемство добра коме се надамо, доказ стварности коју не можемо видети”.²⁰ Вера је, дакле, уверење у истинитост нечега

¹⁵ Св. Тихон Задонски, *Творения*, Москва, 1898—1899, том III, стр. 11.

¹⁶ Sr. *Encyclopedia Americana*, том X, стр. 849.

¹⁷ Sr. Jean Ladrière, *Language and Belief*, tr. by Garrett Barden, Dublin: Gill and Macmillan, 1972, стр. 2.

¹⁸ Sr. René Descartes, *Philosophic l Essays, Discourse on Method, Rules for the Direction of the Mind*, tr. hó Laurence J. Lafleur, New York: The Bobbs-Merrill Company, 1964, стр. 154.

¹⁹ Vil Durant, *Ognjište mudrosti*, Nj. L. S, Nedić, Beograd: Narodno delo, b. g., стр. 490.

²⁰ Sr. J. Ladrière, op. cit., стр. 202.

унапред датог. Разуме се, ми морамо разликовати веру као способност човековог духа да усваја истинитост нечега, с једне, и веру у нешто ка тачно, с друге стране. Исто тако морамо разликовати веру — поверење да је нешто тако како верујемо да јесте, то јест да је нешто истинито, стварно се одиграло и без нашег присуства, од религиозне вере која је комплекснији феномен и ове сложенији што је веровање савршеније.

Човек живи вером

Човекова душа јесте чудесни излог вере, живе вере. Када човек пође на неки пут, верује да ће се са њега вратити; када иде у кревет на спавање, верује да ће се пробудити; када једе верује да у јелу нема отрова; када сељак сеје пшеницу верује да ће нићи; када ученик похађа школу верује да ће је и завршити; кад студент полагаје испит верује да ће га положити, а ако не верује у то, може поткопати своју прибраност и сналажљивост. Када примимо пријатеља у кућу, верујемо у његово пријатељство; када се женимо или удајемо, предузимамо нешто велико у животу, верујемо у то. У религиозном домену вера је једини начин комуницирања са светом који не видимо, са Богом кога, чак, не можемо ни да схватимо у овом његовом савршенству. Вером живимо, ходамо, радимо, усавршавамо се, тако да Паскал каже: „Ко би хтео да се руководи само разумом, био би овејани лудак”,²¹ а у Светом Писму каже се: „Праведник ће од вере жив бити” (Ав. 2:4; Гал. 3:11).

У истину се претходно мора веровати да би се за њом трагало; у победу се мора веровати да би победа била могућа. Човек не може да учини ништа у ситуацији у којој верује да нема излаза. Управо, излаз из сваке ситуације јесте вера — дах живота оптимистичко расположење духа, парче ведрога неба у нашем духу којим се отварамо свету и свет отварамо себи. Који болесник може да се лечи и излечи ако не верује у своје оздрављење или ако не верује у своје лекаре? Који студент може да испражује свет ако не верује у истину и ако не верује својим професорима? Ко може да изучава историју ако не верује историчарима или да комуницира са људима ако им не верује? Ко може да угоди Богу, ако не верује у Бога? Ко може да се спасе, ако нема вере? Штавише, ми не морамо да знамо, али морамо да верујемо, да бисмо могли живети. И уместо Декартовог начела: *Cogito, ergo sum* можемо истаћи начело: *Credo, ergo sum*.

Вера је излаз из безизлазне ситуације. Све је могуће ономе који верује, а не ономе који зна. Вера чини немогуће, зато Спаситељ наглашава: веруј и вера ће ти твоја помоћи, све је могуће ономе који верује”. Ако можеш веровати, све је могуће ономе који верује”, каже Спаситељ оцу дечака кога мучи нечисти дух, а он одговара: „Верујем, Господе, помози моме неверју” (Мар. 9:23—24). У ствари, вера у тешкој ситуацији налази излаз, одушак. Живот, чак и у тамници, није тежак за онога који верује у боље своје сутра. Тешка болест, није неподнош-

²¹ Blez Paskal 1, *Misli*, prev. Jelisaveta i Miodrag Ibrovac, Beograd: Kultura, 1965. str. 45.

љива ако човек верује у своје оздрављење. Најтеже стање човековог духа није неизлечива болест, нити гледање смрти у очи него немање вере да ће се болест савладати, да иза гроба има живота.

Вера је непресушни извор човекове радости, излаз из безизлазне ситуације, нада у безнађу, котва спасења на узаврелом мору живота. Вера је човеково оптимистичко расположење духа које се отело безнађу и очајању. Нарочито религиозна вера има чудотворну моћ да налази излаз из безнађа, о чему св. Јован Златоусти каже: „Ленгер — котва — нужан је за лађу у време буре, вера је нужна човеку у време несреће. Ленгер је нада лађарима на побеснелом мору; вера је котва човеку на земљи”.²² Наш народ каже: „Без невоље нема богомоље”. Вера чини човека сретним у несрећи, спокојним у вихору живота, мудрим међу ибезумљеним.

Вера-предуслов човекове трансценденције

Материјални свет човек прима чулима, а духовни вером. Вера отвара оно што је затворено, гледа у оно што је заклоњено, поима оно што је непознато. „Вером сазнајемо да су светови саздани речју Божијом, тако да је видљиво постало из невидљивог” (Јевр. 11:3).

Вера је скок човекова духа из чулног света у натчулни, човеков излет из видљивог у невидљиво, она је премошћавање пролазности и вечности. Вера тражи друга врата духу од оних која му чула отварају да прими овај свет. Без вере остала би као нетакнута цела невидљива страна света, много већа од оне која је доступна нашим чулима. Вера је скок човекова духа из света чулности, излажење из света садашњости, емпиријске ограничености. Она је она чудесна и чудотворна моћ у човеку која га повезује са свим и свачим што је изван домена његових чула. Она је превазилажење човекове коначности и ограничености, човекова трансценденција *par excellence*, контакт са Недискуственим и Трансцендентним. Она је прихватање натприродног као стварног, живот у натприродном.

Човек вером плива у отворено, пробија своје чисто чулно биће, успоставља везу са надчулним. Она нам открива надчулну, надумну реалност. Паскал каже: „Вера нам доиста открива нешто што нам не откривају чула, али ништа противно чулима. Она је изнад а не против њих”.²³ И, уопште, што су чула за стварни — тродимензионални свет Еуклидове геометрије, то је вера за надискуствени, духовни свет. Само вером човек преноси себе из временог у вечно, из телесног у духовно, из човечанског у божанско. Човек вером надраста своје скућености и ограничења, превазилази своју тескобу духа, стиже своје савршенство, приближује се своме идеалу живота. Човеков акт вере аналоган је Божијем акту стварања света *ex nihilo*. Вера нам открива невиђено које и није постојало за нас све дотле док у њега нисмо поверовали. Вера ствара оно што је већ створено *ex nihilo*, али не ни из чега већ из себе, из свога бића које је, опет, условљено Божијим бићем. Вером се открива оно што је скривено нашим очима. Ако, довољно дуго, дубоко

²² Нав. Епископ Милентије, *Духовна градина*, Крагујевац: Хришћанска заједница, 1926, I део, стр. 31.

²³ Blez Paskal, *Misti*, prev. jeromonah Hrizostom, Beograd, 1946, str. 64.

и сконцентрисано, посматрам најмрачнији простор на небу видећемо понеку светлу тачку која представља звезду. Ако довољно предано и искрено верујемо, наћи ћемо по неко зрно добра у највећој беди како бисмо је превазишли. У ствари вера и јесте способност човековог самопревазилажења датости, скучене чулности, временске тескобе и ограничености. Вера шири поље свести, претходи знању и надилази га. Она је свтлост за разум, вапра за срце, брана за вољу. Вера је чист дар Бога, духовно чуло којим наш дух општи са светом надискуственим и бесмртним.

Сурогати вере

Пошто је време врло ограничено за један тако комплексан проблем какав је вера ми нећемо моћи да говоримо о вери и знању, вери и сумњи, вери и делима, значају религиозне вере пошто треба да кажемо нешто и о сурогатима вере.

Није сасвим лако одредити граничну линију између вере и њених сурогата, нарочито због тога што је вера чисто субјективно осећање, а од субјекта, његове свести, културе, васпитања, затим околности и ситуација живота у којима се налази, зависи форма и квалитет вере. Међутим, генерално речо вера служи човеку ради богаства у оном, а сурогати вере ради обезбеђења овог живота. Вера пристаје на све у овом животу да би се дочепала оног света; она пристаје и на материјално сиромаштво, под условом да се духовно обогати.

Када човек живи вером и у вери његова мисао је слободна, од свих притисака садашњости и људи, слободна од сваке тираније, рукођена једино вечним и безграничним, при чему он стално превазилази саму себе, све новим и вишим остварењима, изазвана чежњама ка идеалу свога усавршавања, чиме доноси мир и спокојство. У сурогатима вере човекова мисао је заробљена у коначност и притешњеност, у своме сужавању адаптирана својствима свога идола, изазвану неком акутном тјескобом и потребом да се превазиђе нека несрећа. Вера је ослобођена личне користи у овом свету, мотивисана је коришћу, односно, блаженством у оном свету, сурогати вере углавном захтевају баш личну корист овде на земљи. Вера је додир човековог духа са Безграничним, Вечним, са Богом, а сурогати вере мору да буду плод црне магије. Вера се односи на истину, сурогати вере на заблуду и илузију.

Понекад сурогати вере могу да буду замена за религиозну веру која недостаје. Онде где се права духовност, побожност и религија запостављају, цветају сујеверје и разна гатања. И, обротно, онде где цвета религија, опада сујеверје. И када сурогати вере замењују религију, то значи да народ живи у духовној непросвећености, у религиозном мраку.

У веру спада сваки облик религиозне свести, религиозна вера, иако разне верске секте, намножене до бесмиола, засноване на умовању тзв. „здравог разума“, по науци овог века, пре могу бити убројане у сујеверје него у религију. Међутим, у најужем смислу значења у сурогате можемо убројати магију и магичке радње, гатања и чарања (по

лету птица, по костима животиња, по сурорету животиња или људи по талогу кафе, ношење амаџија црна магија окултизам, бела и много другог). Све врсте сурогата вере можемо назвати заједничким именом празноверје, чак и сујеверје.

Вера је просвећена и просветљена религиозност док је сујеверје инстинктивна вера зарачуната да се избегне тренутно зло, чији циљ није, не првенствено, царство вечности и бесмртности. „Побожност није исто што и сујеверје“, каже Паскал, и поистовећивати побожност и сујеверје, по њему, значи рушити побожност.²⁴ Побожност је одлика правог, истинског веровања, а сујеверје је извитоперена вера. Лек против сујеверја није знање нити наука, јер има, чак и научника који нису религиозни, али који су сујеверни, него је лек против сујеверја истинска вера, просвећена и облагодата Божјим откривењем.

Склоност људи према сујеверју и предрасудама јесте неограничена као што је и њихова глупост неограничена. Неруда каже: „Ко ништа не зна, мора свему веровати“,²⁵ желећи да нагласи да је и вери потребна просвећеност. Сујеверје је обично изазвано неком акутном егзистенцијалном потребом, када се човек нађе у неком животном теснацу, када тражи излаз из, за њега, без излазне ситуације. Међутим, што је душа просветљенија Богом, што више општи са Богом, то је у њој мање сујеверја а више праве вере и религиозности. И, обратно, што је човек мање верски или културолошки просвећен, више је оптерећен страхом, више се плаши Бога и живота, радије се одаје сујеверју. И док се права вера руководи љубављу према Богу, докле се сујеверје углавном руководи страхом од Бога, духова и живота. Отуда, што је више страха у човековој души, што је његова егзистенција несигурнија, угроженија, то у њој има више сујеверја а мање праве религиозности. Кант истиче да могу да постоје три врсте лажне вере. „Прва учи да се помоћу искуства може сазнати оно што по законима искуства не може да се допусти. Друга лажна вера учи да је ради нашег моралног усавршавања допуштено оно о чему ми, нашим разумом, не можемо да створимо никаквог појма. А трећа лажна вера признаје да се натприродним путем може да изазове тајанствено дејство помоћу кога божанство утиче на нашу духовну природу“.²⁶ Једном речју, права, истинска вера има посла са божанством које је добро, а сујеверје, исто као и магија, са божанством које је малициозно, непријатељски расположено према човеку. Истинска вера поима Бога као љубав, а сујеверје као непријатеља.

Вера чини човеков живот осмишљенијим, спокојнијим, перспективнијим, а сујеверје, односно празноверје несигурним, хазардним, случајним. Сујеверје спутава човека тако да он губи сигурно идући за несигурним и губи вечно из жеље да сачува привремено. „Некада је Овидије писао да се чаробним пјесмама и бајањем и мјесец може скинути с неба, а савремени маг доспијева до срца својих верника много савременијим средствима“.²⁷

²⁴ Id., op. cit., str. 62.

²⁵ Nav. *Biseri mudrosti*, Sakupila Jasminka Pulja, Beograd: Izdanje autora, 1979, str. 301.

²⁶ Nav. Lav Tolstoj, *Put u život*, prev M. J. Jakšić, Beograd: Narodno delo, 1932, str. 242.

²⁷ Nikola Dugandžija, *Svjetovna religija*, Beograd: »Mladost«, 1980, str. 163.

Вера, неверје и сујеверје:

Празноверје и неверје иду руку под руку. Када човек нема праве хране за тело, онда се храни корењем и лишћем. Ако душа нема праву веру, онда се храни лажном. Паскал учи: Дух верује од природе и воља воли од природе, тако да кад недостају прави објекти, док и воља се морају везивати за лажне.²⁸ Код сујеверја које је лажна вера човек се везује и за лажне предмете веровања. Неверје и сујеверје иду заједно као необрађена њива и коров. Душа не може бити празна у неверју, ниуком случају то стање не може дуго издржати, па ако нема неговане праве вере, по њој расте коров сујеверја. Епископ Николај каже: „Није то никакав парадокс — то пријатељство између безбоштва и сујеверја — ... него нешто сасвим подударно као рам и слика. Свако безбоштво урамљено је чврсто у сујеверицу. И једна лаж стално гостује код друге“.²⁹

Потпуно, апсолутно неверје, чак и код научника је немогуће. Душа без вере јесте мртва душа, и то мртва не само у физичком свету него и у духовном. О томе сведоче многи научници, чак, показују нове богове и нова веровања, сматра Густав Ле Бон.³⁰ Многи истичу да се само мисли да има људи без вере, јер је истина супротна. „Велики број нових вера придодан је старим веровањима: наука, еволуционизам, бихевиоризам, психоанализам, историцизам, хуманизам, дијалектички материјализам, прагматизам, позитивизам, лингвистичка анализа — ово су само нека од модерних инкарнација вере. Свака од њих се исповеда са фанатизмом који није мањи од исповедања традиционалних религија. Следбеници сваке од њих куну се својим пророком, позивају се на његову књигу или на његову цркву (заједницу)“.³¹

Чиста вера се, у ствари, пробија између неверја и сујеверја, између знања и незнања, између сумње и очајања као што се сунце пробија кроз атмосферу и облаци до нашег ока. Чиста вера се кристалише животом сваког верника, тако да Јасперс каже: „Вера се добија из неверовања. Онај који не познаје искуство неверовања, не може добити веру која је свесна саме себе“.³² Само људи који се противе истини, који су изопаченог ума, непоуздани у вери, сматра апостол Павле (ср. I Тим. 3:8), противе се вери и свему што је верско, али не да би живели без вере него да би се предали лажном веровању. Нешто слично налазимо код Паскала који каже: „Има их доста који верују, али из сујеверја, а има их који не верују, али из разузданости: мало их је између тога двога“.³³

Права вера је лек против сујеверја и празноверја, јер човек не може да постоји без икакве духовне хране. Ми знамо да су владаре

²⁸ Blez Paskal, *Misli*, prev. jer. Hrizostoma, Beograd, 1946, str. 20.

²⁹ Episkop Nikolaj, *Sabrana dela*, knjiga VIII (Pismo 131), Diseldorf, 1978, str. 154.

³⁰ Sr. Gustav Le Bon, *Mišljenja i verovanja*, prev. Blagoje D. Marković, Zagreb, 1920, str. 287.

³¹ Smatra F. M. P. Mahadevan (*Faith and Personality*) u: *World Perspectives in Philosophy, Religion and Culture*, Essaus. Ed. by Ram Jee Singh, etc., Patna (India): Bharati Bhawan, 1968, str. 190.

³² Sr. *The Perennial Scope of Philosophy* by Karl Jaspers, tr. by Ralph Manheim, Archon Books (USA), 1968, str. 146.

³³ Id., op. cit, str. 62.

обожавали, самти ти владари, будући слаби и бедни људи, бедни без Бога, незадовољни том лажном вером одавали су се сујеверју. Тако је, на пример, Цезар увек носио Оружану Венеру као амајлију, Наполеон Бонапарта веровао у чудотворну моћ једног скарабеја, генерал Ајзенхауер, у току прошлог рата, носио је свуда са собом једну златну новчаницу, коју је обавезно дотицао руком пре сваке важне одлуке. Тако су Енглези у I светском рату носили комадиће коже црног мачка, Французи златне новчиће, Аустријанци крила шишмиша, Немци гранчице папрати натопљене у сопственој крви, Италијани костиме покојника много чега другог,³⁴ само зато да би сачували веру у себе (хладнокрвност и спокојство духа), односно извукли своју главу из ратне упрожености путем сурогата вере у одсуству праве вере — вере у Божи промисао и руковођење.

Вера је једина срећа коју човек може бадава да има као чист дар Бога. Она је као дах живота, дах вечности у пролазност, прозор у свет бескраја, благословене двери виших успона и улазака у свет натприроде, у свет Бога Саваота док су сурогати вере само лажна замена за праву веру, губитак сигурног следовањем несигурног, жеља пролазног користи чак и на штету вечне добити. Зато свети Јован Златоусти и каже: „Као што ми верни имамо од вере двоструку корист (тима што у овом животу не малаксавамо духом у невољама и што нас у будућем животу очекује велика утеха), тако неверовање доноси двоструку штету: у овом животу не пружа утеху, а у будућем заслужује казну“.³⁵

Према томе, вера је светлост духа, сурогати вере су сумрак а неверје мрак духа. Вера нам отвара прозор у свет вечности и бескрајности, празноверје нас упућује на акутни проблем датог живота, а неверје паралише и пролазни живот. Вера је живот душе, сујеверје је њено умирање, а неверје њена тотална смрт. Вера је активност човековог духа, празноверје његово опуштање, а неверје духовна пасивност. Вера је повезивање и продавање наше душе са свим вечним и бесмртним, сујеверје њено упућивање на пролазне ствари, а неверје тоталан мрак у души када су у питању вечност и пролазност, духовност и живот.

³⁴ Sr. Ciril Petešić, *Astrologija — Od Nostradamusa do horoskopa*, Zagreb: »August Cesarec«, 1975, str. 58—62.

³⁵ Nav. Живан М. Маринковић, *Азбука спасења*, str. 167.